

Снітко М. Є.,

ад'юнкт,

Пенітенціарна академія України,

м. Чернігів, Україна

ORCID: 0000-0002-5018-1220

ФУНКЦІЇ РЕЖИМУ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ І СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ

У статті розглянуто функції режиму виконання і відбування кримінальних покарань у виправних колоніях та слідчих ізоляторах. Наголошено, що функції режиму виконання і відбування кримінальних покарань у виправних колоніях та слідчих ізоляторах є дуже важливими для забезпечення ефективності їх діяльності та безпеки. Вказано, що режим містить у собі низку основних функцій, які спрямовані на досягнення мети виконання покарання - виправлення, ресоціалізацію засуджених та ув'язнених, соціальну адаптацію осіб, які звільнені з виправних колоній та слідчих ізоляторів.

Ключові слова: *установа виконання покарань, виправна колонія, слідчий ізолятор, засуджений, ув'язнений, правовий статус, покарання, режим, функції режиму виконання та відбування покарань, виправлення, ресоціалізація, запобігання.*

Постановка проблеми. На сьогодні Державна кримінально-виконавча служба України потребує реформування всіх органів і установ цієї системи з урахуванням міжнародного досвіду діяльності пенітенціарних установ. Одним з показників цього напрямку є ухвалення розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року «Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження організаційного плану її реалізації у 2022–2024 роках» [1]. Якщо брати до уваги проблеми, які обумовили ухвалення цієї стратегії, то слід зазначити, що недостатній обсяг фінансування не дає змоги повноцінно реалізовувати політику і реформувати сферу виконання кримінальних покарань, застарілість та зношеність ресурсної бази установ виконання покарань, невідповідність європейським стандартам умов тримання, медичного та матеріально-технічного забезпечення засуджених та осіб, взятих під варту, не дають змоги застосувати до осіб, які

утримуються у виправних колоніях та слідчих ізоляторах, усіх засобів виправлення і ресоціалізації. Особливо, на нашу думку, це пов'язано з таким засобом, як режим виконання та відбування покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти реформування кримінально-виконавчих правовідносин у сфері забезпечення режиму виконання та відбування покарань розглядали такі науковці, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, С. В. Зливко, І. В. Іваньков, О. Г. Колб, І. М. Копотун, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, А. Г. Перегудов, М. І. Хавронюк, С. В. Царюк, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін. Однак певні питання захисту та реалізації режиму тримання у виправних колоніях і слідчих ізоляторах досі залишаються невирішеними.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз функцій режиму виконання та відбування кримінальних покарань у виправних колоніях і слідчих ізоляторах.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК), а саме статтею 11 КВК «Види органів і установ виконання покарань», до видів установ виконання покарань належать:

1. *Арештні дома.* Арештні дома – це вид установи виконання покарань, у якій виконується покарання у вигляді арешту на строк від одного до шести місяців, тримаються повнолітні особи, а також неповнолітні, яким на момент постановлення вироку виповнилося шістнадцять років і які засуджені за кримінальні проступки. Тимчасово, до створення арештних домів, особи, засуджені до арешту, відбувають покарання у слідчих ізоляторах за місцем засудження. Варто зазначити, що цей вид покарання вважають не потрібним або таким, що потребує суттєвого реформування.

2. *Кримінально-виконавчі установи.* Кримінально-виконавчі установи – це вид установ виконання покарань, у яких засуджені відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк та обмеження волі. Згідно з ч. 3 ст. 11 КВК кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи: відкритого типу (далі – виправні центри) та установи

закритого типу (далі – виправні колонії). Своєю чергою виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки.

3. *Спеціальні виховні установи* (далі – виховні колонії). Виховні колонії – це вид установ виконання покарань виховно-реабілітаційного характеру, які призначені для перевиховання неповнолітніх осіб, які засуджені до позбавлення волі на певний строк. Згідно зі статтею 19 КВК виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх і на види за рівнями безпеки не поділяються. Вони є установами закритого типу, в яких здійснюється ізоляція неповнолітніх на строк, визначений вироком суду.

4. *Слідчі ізолятори*. Слідчий ізолятор – це вид установ виконання покарань призначений для утримування осіб, щодо яких було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на будь-якій стадії кримінального судочинства [2]. Це виключний перелік установ виконання покарань, який зазначений в ЗУ «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та КВК [2; 3].

Однак законодавство не зовсім встигає змінюватись з урахуванням функцій, які виконують установи виконання покарань в умовах сьогодення.

Так існують установи виконання покарань, які виконують і функції слідчих ізоляторів, і функції виправних колоній, так звані поліфункціональні установи, наприклад Державна установа «Новгород-Сіверська установа виконання покарань (№ 31)», що виконує функцію слідчого ізолятора і виправних колоній максимального рівня безпеки, де утримуються ув'язнені та засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, і ті категорії утримуються в приміщеннях камерного типу. Саме тому ми і будемо розглядати функції режиму в так званих поліфункціональних установах виконання покарань, де утримуються засуджені та ув'язнені [4].

Слово «режим» має французьке походження «*regime*». В юридичній науці доктринального визначення режиму не має, проте зазвичай його розглядають з декількох точок зору. По-перше, режим це певні умови, реально існуючого

або необхідного для забезпечення роботи, функціонування або існування чого-небудь. По-друге, режим виступає як сукупність правил, заходів для досягнення якої-небудь мети. По-третє, режим визначає становище або положення, статус кого-небудь або чого-небудь. По-четверте, режим – державний устрій, сукупність заходів, методів, способів здійснення влади. По-п'яте, режим – це строго встановлений розпорядок життя людини чи суспільства.

Якщо брати до уваги режим виконання покарання, то слід зазначити наступне, що режим під час відбування покарання означає уклад або спосіб життя засудженим та властивий ув'язненим і відображає зміст цього покарання або запобіжного заходу, а саме регулювання нормами права порядок ув'язнення або виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк та спрямовує режимні заходи на запобігання вчиненню нових правопорушень в установах виконання покарань і забезпечення правопорядку та безпеки в середовищі засуджених і ув'язнених.

До таких заходів науковці відносять: по-перше, організацію суворого контролю. Засуджені та ув'язнені перебувають під постійним наглядом та охороною з боку представників адміністрації установи, вони зобов'язані дотримуватись режимних норм, суворої дисципліни і правил розпорядку дня.

По-друге, регулярні огляди та обшуки ув'язнених і засуджених. На території установ виконання покарань та осіб, які заходять до установи, адміністрація установ виконання покарань постійно проводять огляди і обшуки для виявлення заборонених предметів, наркотиків та інших матеріалів, які можуть порушити безпеку в установі.

По-третє, контроль спілкування. Персонал установи контролює спілкування ув'язнених з іншими ув'язненими, засудженими, відвідувачами та зовнішнім світом. Застосовуються технічні засоби контролю, такі як камери спостереження та перегляд кореспонденції тощо.

По-четверте, проведення інструктажів та роз'яснювальної роботи. Засудженим та ув'язненим регулярно надаються інструкції щодо дотримання порядку і безпеки, а також

роз'яснюють їх права та обов'язки під час перебування в установах виконання покарань.

По-п'яте, організацію роботи та навчання. Засуджених і ув'язнених залучають до роботи та навчання в установі, що сприяє зайнятості і позитивному розвитку, також проведення спеціальних програм, які можуть містити тренінги з питань соціальної адаптації, здоров'я та навичок працевлаштування.

По-шосте, використання стягнень за порушення режиму. Застосування дисциплінарних стягнень до порушників режиму відбування покарання. Слід зазначити, що поміщення в карцер, дисциплінарний ізолятор чи одиночну камеру є крайнім дисциплінарним заходом і застосовуються лише у виняткових випадках, коли інші заходи впливу безуспішні.

Саме в режимі відбування покарання ґрунтується специфіка правового статусу засудженого на певний строк та ув'язненого, що суттєво обмежує його суб'єктивні права та накладає на нього низку обов'язків. Аналізуючи Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, слід зазначити, що «Режим, ухвалений в установі, повинен прагнути зводити до мінімуму різницю між життям у в'язниці і життям на свободі та сприяти формуванню та усвідомленню людської гідності себе і оточення» [5]. Режим напряду залежить від ступеня тяжкості покарання та небезпеки, яку представляє засуджений та ув'язнений для себе та оточення, та небезпеки його у разі вчиненні втечі. У його рамках застосовуються всі засоби впливу на засуджених та ув'язнених як карального, так і виправного характеру протягом усього терміну відбування та виконання покарання.

У КВК уперше на законодавчому рівні сформульовано чітке визначення режиму у виховних та виправних колоніях. Згідно з ч. 1 ст. 102 КВК: «Режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених» [2].

З цього слід зазначити, що, на думку науковців Пенітенціарної академії України, режим є структурним управлінським елементом системи засобів виправлення засуджених або з точки теорії управління є цілою підсистемою. Структурний елемент системи створюється для виконання певної функції, а саме функції режиму виявляють його сутність і призначаються для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засудженого та ув'язненого. Тому з вищезазначеного слід зауважити, що основною функцією режиму є виправна, також не менш важлива така функція, як забезпечення ефективного застосування заходів виправного впливу. Обидві ці функції здійснюються за допомогою різних елементів режиму, що обмежують рамки дозволеної поведінки засуджених та наділяють їх особливими правами. Режиму, на відміну інших засобів виправлення та ресоціалізацію на засуджених, властива і каральна функція.

Усі функції режиму взаємопов'язані між собою. Кожна з них, здійснюючись самостійно, створює одночасно умови для успішної реалізації всієї сукупності функцій.

Виправна функція режиму, як зазвичай вважають, стосується лише засуджених, проте, на нашу думку, вона застосовується і до інших осіб, які утримуються у слідчих ізоляторах. Ця функція полягає в тому, що встановлює рамки дозволеної поведінки засудженим та ув'язненим, впливає і привчає до дисципліни, порядку, створює прагнення зміни правового статусу засудженого та ув'язненого. Засуджений за умови дотримання всіх вимог режиму може розраховувати на умовно-дострокове звільнення, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, а підсудний (ув'язнений) з урахуванням інших факторів можливості застосування до нього звільнення від відбування покарання з випробуванням. Отже, виправна функція режиму у виправних колоніях та слідчих ізоляторах – це система заходів та програм, спрямованих на реабілітацію та виправлення осіб, які перебувають в установі. Головною метою цієї функції є гарантування безпеки суспільства, зменшення рецидиву злочинності та підготовка засуджених і ув'язнених до повноцінного повернення в суспільство.

Для досягнення цих цілей використовуються різні підходи та програми, що містять:

1. Психологічну та медичну допомогу: засуджені та ув'язнені отримують можливість працювати з психологами і медичним персоналом для розв'язання особистісних проблем та покращення свого фізичного і психічного стану не тільки за рахунок держави, а й за рахунок особистих або інших осіб.

2. Професійну підготовку: засуджені отримують можливість здобути освіту чи професійну підготовку, що полегшує їх інтеграцію в суспільство після виходу із в'язниці.

3. Реабілітаційні програми: засуджені та ув'язнені беруть участь у різних програмах, що спрямовані на контроль над власною поведінкою, вироблення позитивних навичок та утвердження нового способу життя.

4. Соціальну реінтеграцію: під час перебування в установах виконання покарань засуджені отримують можливість залучатися до різних програм, що допомагають їм підтримувати, встановлювати та відновлювати соціальні зв'язки, мають змогу поліпшувати житлові умови і знаходити собі роботу тощо. Усі ці заходи та програми спрямовані на покращення поведінки і особистісного розвитку засуджених та ув'язнених, зменшення ризику повторного вчинення злочинів і підготовку їх до інтеграції у суспільство після закінчення строку покарання.

Функція забезпечення ефективного застосування заходів виправного впливу стосується не тільки засуджених, а й усіх громадян, які перебувають з тих чи інших причин в установах виконання покарання або на території та об'єктах, прилеглих до них. Слід розуміти, що адміністрація установ виконання покарань має право вимагати дотримання правил внутрішнього розпорядку, виконання встановлених у нормативних актах обов'язків не тільки від засуджених, а й від інших осіб, які з тих чи інших причин знаходяться в установах виконання покарань.

Саме тому ми вважаємо, що основні завдання забезпечувальної функції режиму виконання покарань містять:

1. Гарантування безпеки. Важливим завданням є гарантування безпеки засуджених та ув'язнених, працівників установ виконання покарань та інших осіб, які перебувають на

території установи. Це містить контроль за наявністю засуджених у відведеному їм приміщенні, запобігання незаконному вивезенню або ввезенню предметів, заборонених у всередину установи, та унеможливлення шкоди для інших осіб тощо [6]. Також, на наше переконання, потрібно звернути увагу на так званий штучний інтелект як засіб гарантування безпеки. Цей засіб можливо застосовувати в декількох напрямках, а саме: в системі моніторингу (відеоспостереження, контроль доступу та датчики руху, аналізувати відео або аудіозаписи, виявляти випадки порушень та сповіщати відповідні служби); прогнозування поведінки ув'язнених та засуджених; прогнозування потенційних проблем.

2. Інтенсифікування. Функція виконання покарань передбачає також принципи демократизації, а саме врахування прав та інтересів засуджених осіб. Забезпечення відповідних умов перебування, збереження здоров'я та безпеки засуджених, а також надання доступу до освіти та праці за потреби – це завдання забезпечувальної функції.

3. Організацію і контроль праці. Ще одним завданням забезпечувальної функції є організація та контроль за виконанням праці засудженими особами. Ця функція може містити організацію загальноосвітнього і професійно-технічного навчання для засуджених, забезпечення правильного ставлення до суспільно корисної праці, контроль за дотриманням правил і норм безпеки праці тощо. Проте на сьогодні праця не є обов'язковою для засуджених, але ставлення до неї враховується під час визначення ступеня виправлення засудженого. Засуджені до позбавлення волі, які утримуються в слідчих ізоляторах і залишені для господарського обслуговування в обов'язковому порядку, залучаються до суспільно корисної праці за вимогою адміністрації колонії безоплатно. Але такі роботи можуть стосуватися лише благоустрою колонії і прилеглих до неї територій, поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт можуть залучати в неробочий час не більш як на дві години на день і, як правило, по черзі з іншими засудженими [6].

Поліпшення стану із залучення засуджених до суспільно корисної праці, на нашу думку, може бути реалізовано завдяки:

- програмі професійної підготовки. Надання можливості засудженим та ув'язненим отримати навички і кваліфікацію, які допоможуть у майбутньому знайти роботу після звільнення;
- співпраці з підприємствами та роботодавцями. Сприяння можливості засудженим та ув'язненим для отримання практики або роботи на території установи або за її межами;
- розширенню підприємницьких можливостей. Зацікавлення державних, приватних та міжнародних підприємств для обладнання нових і переобладнання старих, а також будівництва нових виробничих майстерень на територіях установи для виготовлення їхньої продукції. Це сприятиме збільшенню робочих місць засудженим та ув'язненим, надання їм оплачуваної праці, а також опанування нових професій.

4. Соціалізацію та ресоціалізацію. Забезпечувальна функція виконання покарань також передбачає соціалізацію та ресоціалізацію засуджених та ув'язнених осіб, тобто підготовку їх до повернення до життя у суспільстві. Це може містити проведення різноманітних соціальних програм, психологічну та педагогічну підтримку в засуджених та ув'язнених, надання можливості підготуватися до умов адаптації, соціалізації після звільнення з виправних колоній та слідчих ізоляторів. Отже, забезпечувальна функція режиму виконання покарань є важливою для гарантування безпеки, здоров'я та прав засуджених і ув'язнених, а також підготовки їх до повернення в суспільство.

Каральна функція режиму, у межах його законодавчої регламентації, передбачає заподіяння засудженим мінімальних, морально допустимих страждань. Вона виявляється у примусовій дії вимог режиму на засуджених. Розглянута функція реалізується через ізоляцію засуджених від нашого суспільства, перебування під постійним контролем і наглядом. Не допускається вільне спілкування різних категорій засуджених та з особами, які перебувають за межами установи виконання покарань; обмежена кількість побачень, що надаються засудженим; їм забороняється порушення меж

житлових та виробничих зон установи та ін. Вимогами режиму засуджений позбавлений тих благ, які він мав до позбавлення волі на певний строк та був обмежений у задоволенні низки його матеріальних та духовних потреб.

Висновки. Як підсумок слід зазначити, що всі вищезазначені функції спрямовують засуджених та ув'язнених ставати на шлях виправлення та вияву позитивної поведінки і, як наслідок, можливість змін умов тримання, полегшення режимних вимог, надання інших благ, а також звільнення з установ виконання покарань, можливість отримати такі елементи прогресивної системи, як умовно-дострокове звільнення, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, а підсудним (ув'язненим) з урахуванням інших факторів можливості застосування до них звільнення від відбування покарання з випробуванням. Слід наголосити, що правовий статус засуджених і ув'язнених, обумовлений вимогами режиму у процесі відбування призначеного їм покарання, може змінюватися як у кращий бік, так і в гірший. Такий спосіб впливу на засуджених до позбавлення волі у пенітенціарній практиці середини минулого століття отримав назву прогресивної чи ступінчастої системи, яка в різних країнах та в різний час набирала різноманітних форм. Зі свого боку прогресивна система передбачає зміну умов відбування засудженому покарання залежно від його поведінки. Це виявляється у зміні ступеня вимог дотримання режиму.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153 р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 1. Ст. 33.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

4. Шеремета О. П., Боднар І. В., Малишенко Є. Л. Окремі питання щодо реформування системи установ виконання покарань в Україні. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2023. № 2 (19). С. 76–85.

5. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели) 17.12.2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_on_Mandela_Rules-R.pdf (дата звернення: 01.12.2023).

6. Боднар І. В. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2021. № 1 (12). С. 92–102.

Snitko M.,

Post graduate,

Penitentiary Academy of Ukraine,

Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5018-1220

FUNCTIONS OF THE REGIME OF EXECUTION AND SERVING OF CRIMINAL SENTENCES IN PENAL COLONIES AND PRE-TRIAL DETENTION CENTERS

The article examines the functions of the regime of execution and serving of criminal sentences in penal colonies and pre-trial detention centers. The author points out that the functions of the regime of execution and serving of criminal sentences in penal colonies and pre-trial detention centers are very important for ensuring the efficiency of their activities and safety. The article points out that the regime includes a number of basic functions aimed at achieving the goal of serving a sentence - correction, re-socialization of convicts and prisoners, and social adaptation of persons released from penal colonies and pre-trial detention centers.

The article examines the types of functions and their significance. It is believed that the main purpose of the function is to reform convicted persons by forming new value orientations, and consolidating the norms of morality and law and order. It is noted that in correctional colonies and pre-trial detention centers, convicts are given the opportunity to receive education, vocational training and develop their skills. Such measures contribute to correction and prevent further illegal behavior of persons released from correctional colonies and pre-trial detention centers.

Key words: *penal institution, correctional colony, pre-trial detention center, convict, prisoner, legal status, punishment, regime, functions of the regime of execution and serving of sentences, correction, resocialization, prevention.*

References

1. Ukraine (2022), On Approval of the Strategy for Reforming the Penitentiary System for the Period up to 2026 and Approval of the Operational Plan for its Implementation in 2022–2024 : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv.

2. Ukraine (2003), Criminal Executive Code of Ukraine : Law of Ukraine, Verkhovna Rada, Kyiv.

3. Ukraine (2005), On the State Criminal Executive Service of Ukraine : Law of Ukraine, Verkhovna Rada, Kyiv.

4. Sheremeta, O. P., Bodnar, I. V., Malysenko E. L. (2023), "Some issues of reforming the system of penitentiary institutions in Ukraine", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, No. 2 (19), pp. 76–85.

5. The UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules (2015), available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf (accessed at 01 December 2023).

6. Bodnar, I. V. (2021), "Ensuring security in penitentiary institutions", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, No. 1 (12), pp. 92–102.